

4.0 DATGANIAD ARWYDDOCÂD

Mae tarddiad canoloesol Wrecsam yn amlwg ym mhatrwm ei strydoedd sydd i'w weld o adeilad rhestredig Gradd I, Eglwys San Silyn i'r gogledd, dwyrain a'r gorllewin (i'r de, yr Afon Gwenfro yn ffurfio rhwystr naturiol i ddatblygiad). Mae ffurf cynllun y strydoedd a'r lonydd cefn, yr adeiladau bwrdeisiwr cul hir ac adeiladau ffrâm pren fel rhifau 5, 7 a 9 Allt y Dref, yn parhau'n dystiolaeth pellach o darddiad canoloesol. Yn yr 17eg a'r 18fed ganrif, roedd masnachwyr teithio a ffeiriau mor bell i ffwrdd â Swydd Efrog, Manceinion a Birmingham wedi eu cynnal yn y strydoedd, fyddai wedi eu lledu ar eu cyfer. Mae Wrecsam yn cynnwys llawer o strydoedd sy'n dangos eu bod wedi eu lledu, yn benodol, Stryd Fawr, Allt y Dref, Stryt yr Hôb a Stryt Siarl. Lle mae'r strydoedd hyn yn cydgyfeirio maent yn galluogi golygfeydd pwysig a phell gyrhaeddol drwy ganol y dref.

Nodwedd bwysig yn y dref yw ei athreiddedd cerddwyr a grëwyd gan gysylltiadau pwysig a ffurfir rhwng prif strydoedd gan lonydd cefn cul ac arcêd, fel Stryt y Banc, Rhes y Deml, Arcêd Ganolog ac Arcêd Owrtyn. Mae Stryt y Banc ac Arcêd Ganolog yn arbennig yn llawn bwrlwm gyda siopau bach annibynnol sy'n dod â llawer o gymeriad i ganol y dref.

Mae rhodfan Eglwys San Silyn yn fan agored gwyrdd pwysig, yr unig un o fewn yr Ardal Gadwraeth. Mae'n leoliad tawel a llonydd, gydag ymwelwyr a phobl leol yn mwynhau ymweld. Mae wedi'i amgau o fewn waliau pwysig, rheiliau a giatiau gyda nifer o feddrodau anhygoel, gan gynnwys lâl Elihu, nifer ohonynt hefyd yn strwythurau rhestredig. Mae'r rhodfan yn cynnwys ystod eang o goed aeddfed wedi eu diogelu drwy Orchmynion Diogelu Coed.

Yn nodweddiadol, yn ystod y cyfnod Sioraidd, roedd nifer o'r adeiladau canoloesol wedi eu hystyn, eu haddasu neu wedi cael blaen newydd yn defnyddio tywodfaen lleol neu'r fricsen Abenbury lleol wedi'i gyfuno â naddiad tywodfaen neu rendrau 'stwco' wedi eu leinio. Rhwng canol a diwedd y 19eg ganrif cafodd adeiladau cyhoeddus a masnachol pwysig eu hadeiladu yn defnyddio meini nadd gyda thywodfaen coch a melyn fel y cyn Fanc Cynilo Ymddiriedolwyr ar gornel y Stryd Fawr a Stryt yr Eglwys. Hefyd yn boblogaidd oedd y defnydd o rendrad wedi'i gyfuno â nodweddion carreg addurnol ar gyfer ffenestri a drysau. Erbyn y cyfnod Edwardaidd, ar droad yr 20fed ganrif, y tueddiad oedd defnyddio'r fricsen Rhiwabon coch lleol a therracotta. Mae'r amrywiaeth hwn o arddull a deunydd adeilad traddodiadol ynghyd â mathau mwy modern yn cyfrannu at gyfuniad unigryw Wrecsam o gymeriad.

Mae addurniad ac addurn yn amlwg drwy'r Ardal Gadwraeth ac yn gwneud cyfraniad sylweddol i'w gymeriad. Yn benodol, mowldin terracotta, balwstradau haearn, corbeling addurniadol a bracedi arwyddion haearn bwrw, yn chwarae rôl sylweddol yn cyfrannu at ansawdd gweledol yr Ardal Gadwraeth.

Mae nifer o'r adeiladau o fewn yr ardal gadwraeth yn rhestredig fel adeiladau o ddiddordeb hanesyddol neu bensaernïol arbennig, ond nid yw llawer o adeiladau. Yr adeiladau masnachol hyn sy'n cyfuno ac yn rhoi cydlynid i gymeriad canol y dref a rhoi cymeriad lleol amlwg ac edrychiad sy'n ffurfio grwpiau treflun cadarn. Mae llawer yn cadw nodweddion cynnar neu wreiddiol, yn arbennig lloriau uchaf ac er bod blaen siopau wedi newid dros

amser, gall gweddillion gael eu cuddio'n aml y tu ôl i ychwanegiadau diweddarach.

Ymysg yr adeiladau traddodiadol o fewn yr ardal gadwraeth mae yna dirnodau pensaernïol allweddol sy'n amlwg o fewn yr Ardal Gadwraeth. Mae'r rhain yn cynnwys Eglwys San Silyn, Gwesty'r Wynnstay, yn Talbot a simai Bragdy Border ar Stryt y Twtil. Yn ogystal, mae tafarn yr Horse and Jockey, Marchnad Gyffredinol a Marchnad y Cigydd yn adeiladau amlwg o fewn y dref. Nid yn unig maent yn cyfrannu at y profiad gweledol ond maent yn darparu cysylltiadau corfforol i gymdeithasau hanesyddol pwysig a datblygiad y tŷ yn arbennig drwy fasnach a diwydiant.

Yn y blynyddoedd diweddar mae nifer o fusnesau newydd ac annibynnol wedi eu sefydlu o fewn yr ardal, gan adfer teimlad o fywiogrwydd i ganol y dref. Mae ailwampio sensitif wedi ailgyflwyno cymeriad a gwneud defnydd o adeiladau gwag a gwneud llawer o waith atgyweirio a chynnal a chadw.

Dyma'r nodweddion sy'n helpu i ddweud stori datblygiad y dref a chreu cymeriad amlwg Wrecsam.